

УДК 81'37346

П 30

Петрович Л. І.

старший викладач кафедри сучасних мов, Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв), lubov.ivanivna@gmail.com

Гарбар І. В.

старший викладач кафедри сучасних мов, Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв), garbar.iv@i.ua

Гарбар А. І.

старший викладач кафедри сучасних мов, Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв), gar-bar@i.ua

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕДАВАННЯ ТЕРМІНІВ ТА ТЕРМІНОСПОЛУК ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано проблеми передавання термінів та терміносполук засобами української мови. Визначено доцільність передавання запозичених лексем засобами української мови в системі словотворчих правил.

***Ключові слова:** термін, терміносполуки, переклад, процесові поняття, віддієслівні іменники, дієприкметники.*

Головною **метою** статті є дослідження питань правильного передавання термінів та терміносполук засобами української мови.

Предметом дослідження є способи передавання термінів засобами української мови, **об'єктом** – українська наукова термінологія.

Аналіз останніх досліджень. Великий внесок у дослідження цієї проблеми зробили такі відомі вчені, як О. Курило, С. Караванський, О. Кочерга, О. Пономарева, Г. Мацюк, М. Вакуленко та інші. У їхніх працях запропоновано методи передавання термінів засобами української мови, виявлено особливості

використання українського словотвірного механізму в термінології, досліджено тонкощі вживання віддієслівних іменників, дієприкметникових форм у науковій мові тощо.

Терміни та терміносполуки становлять суттєву складову науково-технічних текстів і є однією з головних проблем у виборі способів їх передавання українською мовою. Часто під час перекладу наукового тексту з російської мови на українську терміни та терміносполуки передають дослівно, тобто вдаються до калькування. Проблемою перекладу найчастіше стають слова та словосполуки, що відбивають процесові поняття, зокрема вживання віддієслівних іменників, дієприкметників активного стану, способів засвоєння прикметників-інтернаціоналізмів тощо.

Дискусії науковців останніх років підтверджують, що чи не найважливішою проблемою сучасного українського термінознавства залишається питання збереження національних традицій термінотворення. Сьогодні створено чітку систему словотворчих правил, виведених із традицій української народної мови. Науковець В. Перхач зазначає, що в науково-технічній мові доцільно активно використовувати засоби української народної мови для утворення широкої мережі різноманітних наукових і технічних термінів [5, с. 3].

До складу української термінологічної лексики входить багато слів, утворених за зразками морфологічної структури відповідних слів російської мови. Наприклад: укр. – *вивчення* відповідно до рос. *изучение*; укр. *обмін* – відповідно до рос. *обмен* тощо. Це говорить про близьку спорідненість обох мов, проте в українській мові є низка відмінних словотвірних правил.

Для назв дій (подій) у російській фаховій мові широко вживаються віддієслівні іменники із суфіксом **-к-**: *чистка*, *штамповка*, *поліровка*. І часто можемо спостерігати буквально передавання цих слів українською мовою в наукових текстах: *чистка котла* (замість *чищення*), *штамповка деталей* (замість *штампування*), *поліровка поверхні* (замість *полірування*). Мовознавці зазначають, що в українській мові процеси (дію, подію) позначають

здебільшого дієсловами чи віддієслівними іменниками на **-ння** та **-ття**: *рубати – рубання; мити – миття*. А іменники на **-ка** слід вживати на позначення результату дії: *натискання предмета (процес) – під впливом натиску (результат)* [2, с. 86].

Слід зауважити, що від дієслів доконаного виду, які закінчуються на **-ити**, найчастіше утворюються іменники на **-ення**: *відхилити – відхилення, виробити – вироблення, звести – зведення, змістити – зміщення*.

Отже, кардинальна відмінність в українській та російській мовах полягає саме в творенні віддієслівних іменників. У російській мові віддієслівні іменники втрачають категорію виду, і тому від дієслів доконаного і недоконаного виду найчастіше можна утворити тільки один віддієслівний іменник. Наприклад: рос. *оформляют – оформление, оформить – оформление*; укр. *оформлювати – оформлювання, оформити – оформлення*.

У науковому стилі є певні суперечності щодо способів засвоєння прикметників-інтернаціоналізмів [4, с. 224]. В українській мові, на відміну від російської, ці прикметники творяться з додаванням суфікса **-н-** до кореня слова без збереження прикметникового суфікса. Наприклад: укр. *синусоїдний* (від *синусоїда*), рос. *синусоидальный* (зі збереженням іншомовного суфікса *-al-*).

Значні проблеми виникають також під час перекладу дієприкметників у науковому стилі. В українській мові, на відміну від російської, на позначення дійових властивостей використовуються не дієприкметники, а віддієслівні прикметники. Віддієслівні прикметники, що позначають призначення бути суб'єктом дії, найчастіше утворюються від основи дієслова недоконаного виду з додаванням суфікса **-льн-**. Наприклад: інструмент, що ріже – *різальний інструмент*; механізм, що здатний блокувати – *блокувальний механізм*.

М. Вакуленко зауважує, що суфікс **-аль-** (**-иль-**) надає прикметнику значення активності: *стискальний* – це той, що стискає, *коливальний* – той, що коливає; а *стисний* – той, що стискається, *коливний* – той, що коливається [1, с. 10].

Істотна відмінність словотворчих правил української мови від російської – відсутність пасивних дієприкметників на **-м(ий)**. Проаналізувавши способи творення дієприкметників в обох мовах, можна констатувати, що російським дієприкметникам на **-уемый, -аемый, -яемый** відповідають українські на **-уваний, -юваний, -ований, -яваний: *стягиваемый – стягуваний, отделяемый – відокремлюваний; выполняемый – виконуваний***.

Провівши наукові розвідки щодо способів передавання термінів засобами української мови, можна дійти висновку:

– перекладаючи чи запозичуючи мовні форми іншої мови, слід пам'ятати, що певний термін чи терміносполука повинні органічно вписуватися за форою та звучанням в українську мову, підлягати її внутрішнім законам;

– доречне вживання українських віддієслівних іменників сприяє чіткому розмежуванню понять: дія, чи результат дії;

– під час перекладу дієприкметників потрібно брати до уваги його стан (активний чи пасивний), а також зміст усієї словосполуки, а не лише форму окремого слова.

Отже, неправильний переклад терміна чи терміносполуки руйнують систему рідної мови, розхитують усталені закони, перетворюючи її на жаргон чи кальку. А застосовуючи систему словотворчих правил, можна уникнути непритаманних українській мові мовних конструкцій.

Література

1. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії: брошура. Київ, 2009. 69 с.

2. Гінзбург М. Д. Українська ділова і фахова мова: практичний посібник на щодень. 2-ге вид. випр. і доп. Київ: ІНК ОС, 2007. 672 с.

3. Гриценко П. Ю. Українська термінологія і термінографія на етапі розбудови. Збірник наукових праць 1-ої наукової конференції «Українська наукова термінологія: стан та перспективи». Київ: Наук. Думка. 2008. С. 5–16.

4. Кочерга О. Проблема прикметника в науковій термінології. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2002. № 453. С. 224–227.

5. Перхач В. Засади відродження та розвитку української мови. *Проблеми української термінології* : міжнар. наук. конф. 19-21 верес. 2006 р.: зб. наук. пр. Львів, 2006. С. 3–12.

6. Пілецький В. Мовна самобутність терміна. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. 2009. Вип. VIII. С. 49–54.

Petrovich L. I., Senior Instructor of the Department of Modern Languages, Educational and Research Institute of Humanities of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), lubov.ivanivna@gmail.com

Garbar I. V., Senior Instructor of the Department of Modern Languages, Educational and Research Institute of Humanities of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), garbar.iv@i.ua

Garbar A. I., Senior Instructor of the Department of Modern Languages, Educational and Research of Humanities of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), gar-bar@i.ua

Problems of transfer of terms and terms of references to Ukrainian

The article analyzes the problems of transferring terms and term phrases by means of Ukrainian language. The expediency of transferring the borrowed lexical terms by the means of Ukrainian language in the system of word-formation rules is determined.

Key words: *term, term phrases, translation, procedural concepts, verbal nouns, participles.*